

Leader+

KWARTALNIK

NUMER 6/2008

Przekazujemy Czytelnikom szczególny numer Kwartalnika Leader+. Kończy się realizacja II Schematu Pilotażowego Programu Leader+ w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004-2006”. Dobiega końca projekt „Kontynuacja Krajowej Sieci Leader+” zlecony przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, wdrażany przez konsorcjum FAPA, CDR, FAOW, KRIR. Jest to więc dobry moment zarówno na refleksję nad dotychczasową realizacją programu, jak i na zastanowienie się nad kierunkami na przyszłość.

Kwartalnik znalazł swoje miejsce i jest ważnym sposobem dzielenia się doświadczeniami pomiędzy Lokalnymi Grupami Działania z Polski i z innych krajów UE, jest źródłem informowania o programie Leader. Mimo zakończenia projektu, mam nadzieję, że publikowanie Kwartalnika będzie kontynuowane już w ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich (KSOW). Zachęcamy dotychczasowych współautorów i współpracowników oraz wszystkich zainteresowanych do dalszego pisanie tekstów, jako że będziemy się starali nadal je w różnych formach publikować.

W porozumieniu z Departamentem Rozwoju Obszarów Wiejskich MRiRW Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, do czasu uruchomienia portalu KSOW prowadziła będzie stronę internetową KSL+. Prosimy więc o dalsze, bieżące przysyłanie informacji i materiałów do FAPA, które będziemy systematycznie na niej zamieszczać i uaktualniać. Wykorzystajmy wszelkie kanały komunikowania się do sprawnej wymiany informacji i doświadczeń w trudnym okresie pomiędzy programami, aby się nawzajem wspierać i korzystać z wypracowanych rozwiązań. Zachęcam też do opisywania sukcesów i porażek w realizacji projektów z innych programów i funduszy. Być może wtedy niepowodzeń będzie jeszcze mniej.

Wsparcie udzielane LGD w nawiązywaniu międzynarodowych kontaktów już przynosi owoce. Kontakty te będą stanowiły bardzo dobrą bazę do przygotowywania wartościowych, przemyślanych projektów współpracy w ramach PROW 2007-2013. Utworzona przy KSL+ Rada dostarczyła pierwszych doświadczeń niezależnej współpracy LGD w Polsce oraz stała się silnym impulsem do tworzenia sieci regionalnych. Lokalne Grupy Działania w Polsce są już zsieciovane i współpracują ze sobą w różnych układach, a nasz projekt z całą pewnością się do tego przyczynił.

Projekt Kontynuacja Krajowej Sieci Leader+ został w pełni zrealizowany. Stworzone do jego wykonania konsorcjum wyprzedzało założenia Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich, budowanej obecnie na tak szeroką skalę. Zaprośiliśmy do współpracy partnerów z bogatym i różnorodnym doświadczeniem, których zainteresowania tematyką rozwoju obszarów wiejskich skupiają się na różnych aspektach, ale wszystkich nas łączy zainteresowanie pozytywnymi zmianami i poprawą poziomu i jakości życia mieszkańców wsi. Staraliśmy się jak najlepiej wykorzystać nasze zasoby i doświadczenia, każdy z konsorcjantów miał zadania, w których odgrywał kluczową rolę, a pozostali partnerzy go wspierali. Ta metoda podziału pracy i szerokie spojrzenie na sprawy wsi dobrze się sprawdziły. Bardzo dziękuję Centrum Doradztwa Rolniczego z siedzibą w Brwinowie i Oddziałowi w Krakowie, Forum Aktywizacji Obszarów Wiejskich oraz Krajowej Radzie Izby Rolniczych za współpracę i wysoki profesjonalizm. Dziękuję koleżankom i kolegom z FAPA pracującym przy projekcie.

Wprowadzenie Programu Leader+ w Polsce, mimo że w przyspieszonym tempie, dało bardzo dobre rezultaty. Przede wszystkim cieszymy się, że było nam dane wdrażanie programu od początku członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Jeszcze w 2002 roku, Komisja Europejska i nasze Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi miały wątpliwości, czy warto ten skomplikowany mechanizm uruchamiać w środku okresu programowania¹. Zaangażowanie wielu osób, mobilizacja organizacji pozarządowych, doprowadziło do zmiany stanowiska obu instytucji i nowe kraje członkowskie ostatecznie mogły skorzystać z możliwości jakie dawał Leader. Dla państw przystępujących do UE w 2004 zastosowano jednak inne rozwiązanie niż w krajach UE-15, gdzie Leader wdrażany był jako inicjatywa wspólnotowa. W nowych państwach UE-10 Leader został włączony do głównego nurtu i stał się jednym z działań programów operacyjnych. Tak więc kiedy zmiana systemu wdrażania z inicjatywy na działanie programu operacyjnego stała się powszechnie obowiązująca, mieliśmy już w tym zakresie pewne doświadczenia, które kraje UE-15 dopiero nabierają. Ta przewaga nie równoważy jednak owego bagażu doświadczeń gromadzonych od początku inicjatywy Leader, rozwijanych w Leaderze II w okresie 1994-1999 i doskonalonych w Leader+ w okresie 2000-2006.

Jeśli spojrzeć na Program Leader nawet tylko poprzez perspektywę zamieszczanych systematycznie w kwartalniku tekstów o LGD w Polsce, widać, że osiągnięcia programu są imponujące. Statystyczne dane o skali programu znajdzie Czytel-

nik w artykułach dot. informacji z wdrażania działania 2.7 Pilotażowego Programu Leader+, Schemat II. Jednakże, same liczby zrealizowanych przedsięwzięć, nie oddają całego bogactwa i różnorodności działań oraz tego co dzięki Programowi Leader+ wydarzyło się na polskiej wsi. Jego efekty można zobaczyć dopiero w zaangażowaniu członków LGD i ich pracy wykonanej w terenie, w inicjatywach i spotkaniach społeczności lokalnych. Ducha Leader'a można poczuć uczestnicząc w szkoleniach i konferencjach regionalnych, ogólnokrajowych czy międzynarodowych. Leader w Polsce jest sukcesem bo wyzwolił energię społeczną, która bez ram stwarzanych przez Lokalne Grupy Działania pozostawałaby nadal uśpiona. Owa szczególna atmosfera partnerstwa, współpracy i współuczestnictwa nieustannie zatacza coraz szersze kręgi. Metoda Leader w Polsce upowszechnia się i zadomawia. Zbudowane zostało środowisko Leader, które systematycznie powiększa się o nowe kręgi zwolenników.

Leader w naszym kraju musiał szybko dojrzewać. Zdarzały się przypadki naruszenia „ducha” leaderowskiego, nawet jeśli „litera” została zachowana. Wszyscy, którym Leader jest bliski, powinni dążyć do prostowania takich przypadków, bo chociaż jest ich niewiele, mogą zepsuć opinię LGD i dostarczyć argumentów tym, którzy idei Leader jeszcze nie rozumieli. Sieci regionalne w swoich planach działania powinny uwzględnić i ten aspekt, naprawy i oczyszczania środowiska z działań pozorowanych. Nieprawidłowościom najskuteczniej zapobiega przejrzystość, prostota procedur funkcjonowania i podejmowania decyzji, kontrola ze strony społeczności lokalnej oraz otwartość na nowych członków.

W jednym z numerów Kwartalnika zwracaliśmy uwagę na problem podziału władzy w LGD. Leader w Polsce nie rozwinąłby się bez wsparcia samorządu gminnego i powiatowego. Bardzo często gminy i starostwa udzielały LGD wsparcia logistycznego i finansowego. Bez tej pomocy wiele grup nie przetrwałoby trudnych okresów pomiędzy realizacją Schematu I i II PPL+, czy między zamknięciem SPO „Rolnictwo” a uruchomieniem PROW 2007-2013. Wraz z umacnianiem się grup i budowaniem ich własnego zaplecza władze samorządowe będą mogły się nieco wycofać, aby przywrócić równowagę wpływów i obowiązków między partnerami. Umacnianie się potencjału instytucjonalnego LGD powinno temu sprzyjać.

Za kilka miesięcy rozpoczną się w województwach konkursy na wybór Lokalnych Grup Działania, do realizacji zadań w ramach osi 4. Leader PROW 2007-2013. Patrząc na przygotowania trwające już w wielu regionach jest duża szansa na objęcie Leaderem całości obszarów wiejskich w Polsce. Nie powinniśmy zapominać o miastach z gmin miejskich, które mają od 5 do 20 tys. mieszkańców. Uwzględnijmy je opcjonalnie w strategiach LGD, bowiem Komitet Monitorujący rekomendował MRiRW wprowadzenie zmiany w programie, która to umożliwi. Zmieniając granice obszaru istniejących LGD i tworząc nowe nie bądźmy zbyt egoistami, szukajmy kompromisów umożliwiających tworzenie sieci LGD obejmujących cały region. Nie bójmy się tworzyć i umacniać grup międzyregionalnych, gdyż jest to znakomita okazja łączenia mikroregionów mających naturalne i kulturowe więzi niezależnie od podziałów wymuszonych granicami województw.

Na konferencji ogólnokrajowej, o której piszemy w kąciку informacyjnym, Jean-Michael Courades z KE powiedział, że Polska za stosunkowo niewielkie pieniądze przeznaczone na Pilotażowy Program Leader+ osiągnęła znakomite rezultaty. Porównał to do niewielkiej skali finansowania pierwszej pilotażowej inicjatywy Leader z rezultatami uzyskanymi z wielokrotnie większym Leader II. To uznanie cieszy, ale też zobowiązuje. Musimy iść dalej i sprostać wyzwaniom jakie stawia nowy program i wykorzystać możliwości przez niego stworzone. Leader znalazł już swoje miejsce zarówno w środowisku wiejskim, jak i w systemie instytucji wspierających realizację programów rozwojowych. O jego przyszłość możemy być spokojni. Chodzi jednak o to, aby szansę, jaką daje metoda stymulowania i kierunkowania rozwojem obszarów wiejskich, w pełni wykorzystać. Wysiłki nad jej doskonaleniem i upowszechnianiem muszą być kontynuowane.

Andrzej Hałasiewicz
Kierownik Projektu KSL+

¹ Okres programowania 2000-2006 zaczął się w 2000 roku, a Polska dopiero z dniem przystąpienia do UE uzyskała prawo do korzystania z Programu Leader+

Aktywny Spisz

Wstęp

Analiza projektu „Ze Spiszem w świat” umożliwiła przyjrzenie się efektom pracy Lokalnej Grupy Działania, funkcjonującej w ramach II Schematu Pilotażowego Programu Leader+. Stowarzyszenie „Rozwój Spisza i Okolicy” działa na terenie trzech gmin powiatu nowotarskiego: Łapsz Niżnych, Bukowiny Tatrzańskiej i Nowego Targu. Poniższe opracowanie powstało na podstawie wniosków z ankiet audytoryjnych i wywiadów przeprowadzonych na miejscu realizacji projektu. Informacji źródłowych dostarczyli członkowie LGD, reprezentanci samorządów lokalnych i podmiotów zaangażowanych w działania oraz mieszkańcy. Istotny element oceny stanowiły także obserwacje własne oceniających. W opracowaniu nie chodziło o prezentację zwykłej faktografii czy o przeprowadzenie analizy naukowej, lecz o ukazanie w sposób publicystyczny efektów projektu i wybranych czynników, które miały decydujące znaczenie dla realizacji projektu, a które były ściśle związane ze specyfiką inicjatywy Leader.

Spisz – krótka charakterystyka regionu¹

Spisz (łac. *Scepusium*, słow. *Spīš*, niem. *Zips*, węg. *Szepes*) to malownicza kraina, położona w Karpatach Zachodnich, zarówno na terenie Polski jak i Słowacji. Granice tego regionu zmieniały się na przestrzeni dziejów. W XII-XIII w. obejmował on tylko okolice Spiskiego Zamku. Obecnie Spisz zajmuje ok. 3,7 tys. km² powierzchni, część słowacka to ok. 3,5 tys. km², a część polska 195,5 km². Polski Spisz wchodzi w skład Zamagurza Spiskiego i położony jest w rozwidleniu rzeki Białki i Dunajca. Od wschodu otaczają go Pieniny, od północy Niżne Podhale z Gorcami i Kotliną Nowotarską, a od zachodu Skalne Podhale.

Spisz to region o niezwykle bogatej historii, której ślady przetrwały do dnia dzisiejszego w zabytkach, lokalnej gwarze i kulturze. W początkach XI wieku za panowania Bolesława Chrobrego cały Spisz należał do Polski. W roku 1108 przeszedł on na własność króla Węgier razem z posagiem córki Bolesława III

Krzywoustego. Trzy wieki pozostawał we władaniu węgierskich możnowładców rodu Gorgeyów i Berzewiczów. To Berzewiczowie ok. 1320 r. zbudowali słynny niedzicki zamek, zwany dzisiaj Zamkiem Dunajec. W drugiej połowie XVIII w. Spisz został zajęty przez Austrię, a następnie wcielony do Cesarstwa Austro-Węgierskiego. Po I wojnie światowej Spisz przyznano Czechosłowacji i tylko niewielka jego część weszła w skład Polski. Spiskie wsie na terenie Polski to Łapsze Niżne, Łapsze Wyżne, Kacwin, Niedzica, Dursztyn, Czarna Góra, Falsztyn, Frydman, Łapszanka, Trybsz, Jurgów, Krempachy, Rzepiska oraz Nowa Biała.

Począwszy od XIII w. region Spisza był kolonizowany i stykały się na jego terenie wpływy polskie, węgierskie, słowackie, niemieckie i włoskie². Kulturowo Spisz nie tylko odróżnia się od stylu pienińskiego i podhalańskiego, co widać szczególnie w ubiorze oraz w sposobie śpiewania i muzykowania, ale równocześnie podzielony jest wewnętrznie na trzy subregiony kacwiński, jurgowski i trybski. Różnice regionalne można dostrzec na przykład w gwarze. Jeszcze do niedawna ludność z Kacwina, Jurgowa czy Trybsza rozpoznawała miejsce swojego zamieszkania po sposobie wystawiania się. Jedną z ciekawostek, wskazujących na pozostałość zwyczajów węgierskich jest postać dobosza (z węg. *dobos* to członek orkiestry grający na bębnie). W Niedzicy po dzień dzisiejszy, to dobosz przy użyciu bębna ogłasza ważne dla mieszkańców wsi informacje i wydarzenia. Ludność spiskiego zakątka Polski zasługuje na szczególną uwagę. Spiszacy to ludzie honorowi i hardzi, mocno związani ze swoim regionem, niezwykle utalentowani i aktywni. Słyną także z niezwyklej gościnności.

Choć spiscy gospodarze są bardzo gościnni, a region ma dużo do zaoferowania, Polski Spisz, leżący w bliskim sąsiedztwie słynnego Podhala, to wciąż region turystycznie nie odkryty. Paradoksalnie, to może właśnie w tym tkwi jego piękno. Można tu odnaleźć wiele urokliwych zakątków położonych malowniczo z dala od zgiełku i tłoku, można posłuchać pięknej spiskiej gwary, czy zwiedzić zabytki architektury sakralnej, drewniane kościoły, przydrożne kapliczki na tle dostojnych Tatr.

Opis projektu „Ze Spiszem w świat”

Spisz to region obszarowo niewielki, ale bardzo aktywny. Na spotkaniu Komitetu Założycielskiego, 15 grudnia 2005 r., utworzono tu Lokalną Grupę Działania. Stowarzyszenie Rozwoju Spisza i Okolicy z siedzibą w Łapszach Niżnych, zarejestrowano w Krajowym Rejestrze Sądowym jako stowarzyszenie osób fizycznych zrzeszające 69 członków. Realizuje ono projekt „Ze Spiszem w świat”.

LGD swoim działaniem obejmuje polską część regionu Spisza, w skład którego wchodzi 14 wsi oraz 20 miejscowości z okolic Podhala położonych, jak już wspomniano, na terenie trzech małopolskich gmin: Łapsze Niżne, Bukowina Tatrzańska i Nowy Targ. Obszar ten zamieszkuje prawie 43 tys. mieszkańców. Projekt realizowany był od listopada 2006 roku do kwietnia 2008 roku, a budżet określony został na sumę 554 250 PLN. Jego działania wdrażano przy współpracy z lokalnymi instytucjami partnerskimi, w tym przypadku gminami: Łapsze Niżne, Nowy Targ i Bukowina Tatrzańska.

Celem projektu była: promocja obszarów wiejskich, mobilizacja ludności do wzięcia aktywnego udziału w procesie rozwoju obszarów wiejskich, wsparcie działalności LGD na rzecz realizacji strategii rozwoju obszarów wiejskich (ZSROW) oraz upowszechnianie i wymiana informacji o inicjatywach aktywizujących ludność na obszarach wiejskich.

W projekcie zaplanowano i wykonano działania z podziałem na trzy etapy w ramach następujących tematów wiodących:

- I. Zastosowanie nowych informacji know-how i nowych technologii, w celu podniesienia konkurencyjności produktów i usług obszarów wiejskich. Z realizacją tych założeń związane były następujące cele strategiczne: „Poszerzenie wiedzy i zwiększenie umiejętności zarządzania środowiskiem”, „Spisz regionem otwartym”.
- II. Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich. Cel strategiczny „Polepszenie jakości życia mieszkańców Spisza i okolicy poprzez rozwój turystyki”.
- III. Wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych. Założony i określony cel strategiczny „Zachowanie dziedzictwa kulturowego”.

W ramach pierwszego tematu wiodącego, dotyczącego zastosowania nowych technologii informacji:

1. wykonano portal internetowy Spisza i okolicy – <http://www.spisz.info>
2. nawiązano współpracę i wymieniano doświadczenia z innymi Lokalnymi Grupami Działania działającymi w kraju – przykładem jest LGD „Chata Kociwiewa” z Pomorza; oraz za granicą LGD Wartburg z Niemiec.

Realizując drugi temat wiodący, jakim jest poprawa jakości życia na obszarach wiejskich, przeprowadzono następujące działania:

1. Szkolenia z zakresu:
 - podnoszenia jakości świadczonych usług turystycznych,
 - ekologii i ochrony środowiska,
 - szkolenia językowe, mające ułatwić lokalnej ludności, porozumiewanie się z turystami zagranicznymi.
2. Analiza zasobów przyrodniczych, kulturowych i gospodarczych regionu Spisza i okolicy.
3. W ramach ukazujących się czasopism regionalnych: „Na Spiszu” i „Podhalanin” została opublikowana wkładka promująca LGD - projekt i region.
4. Wyznaczono trasy turystyczne oraz ścieżki piesze i rowerowe.

W zakresie realizacji trzeciego tematu wiodącego tj. wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych regionu:

1. Przygotowano i opublikowano śpiewnik spiski
2. Zorganizowano imprezy regionalne:
 - „Konkurs na Spiską Szopkę – Betlejymek”,
 - „Spisko Watra”,
 - „Spiskie Zwyki”.

Warto podkreślić, że członkowie Stowarzyszenia już na wstępie realizacji projektu posiadali szerokie kwalifikacje i duże doświadczenie zdobyte w trakcie pracy w podmiotach delegujących, takich jak: Związek Polskiego Spisza, Związek Podhalan, Urzędy Gminy w Łapszach Niżnych i Bukowinie Tatrzańskiej, Rada Sołecka wsi Nowa Biała, Szkoła Podstawowa nr.1 w Czarnej Górze, Rada Parafialna w Jurgowie, czy Stowarzyszenie Śpiewacze, Miejski Nauczycielski Chór GORCE.

Dlaczego akurat projekt „Ze Spiszem w świat”?

Na wybór konkretnego projektu „Ze Spiszem w świat” złożyło się wiele powodów, do których zaliczyć przede wszystkim należy jego staranne przygotowanie w odpowiedzi na potrzeby mieszkańców i wyzwania związane ze specyficznym obszarem. Na decyzję wpłynęły również wcześniejsze oceny, które uzyskał projekt³. Wszystko to sprawia, że może on stanowić przykład dobrego funkcjonowania programu Leader na obszarach wiejskich i jego wagi dla społeczności lokalnej.

Projekt jest inicjatywą mieszkańców Spisza, poprzez który wykazali oni duże zaangażowanie w sprawy swojego regionu i zainteresowanie jego ukierunkowanym rozwojem. Wokół idei wypromowania Spisza i popularyzowania dziedzictwa kulturowego skupili się przede wszystkim ludzie, widzący szansę we wspólnym działaniu i współpracy różnych środowisk. Spotkania i dyskusje podczas poszukiwania kompromisu, zaowocowały wypracowaniem kompleksowej i spójnej strategii rozwoju tego regionu. Jest to niewątpliwie przykład szerokiego zintegrowania lokalnej społeczności, mocno utożsamiającej się ze swoim miejscem zamieszkania. Przy tworzeniu i funkcjonowaniu Lokalnej Grupy Działania ogromną rolę odegrali liderzy tej społeczności, inicjatorzy którzy byli w stanie zarazić innych ideą współpracy na rzecz regionu. Są to osoby bardzo szanowane w swoim otoczeniu, z dużymi osiągnięciami na różnych polach działalności i wyróżniające się na tle lokalnej społeczności. Partnerstwo opiera się na szerokim udziale osób posiadających już doświadczenie z pracy w innych organizacjach funkcjonujących w regionie (Związek Podhalań, Związek Polskiego Spisza), ale również w instytucjach samorządowych, kulturalnych czy oświatowych. W trakcie realizacji poszczególnych zadań Stowarzyszenie wzbogacało się również o nowych członków, z nowymi umiejętnościami, gotowych do pracy w grupie.

Region Spisza posiada ogromny potencjał ludzki, ujawniający się dotychczas w zaangażowaniu w działania związane z tradycją i kulturą tego miejsca. Zamieszkuje go duża liczba osób wykształconych, chcących i widzących potrzebę działalności na

rzecz rozwoju regionu, przy wykorzystaniu jego naturalnych walorów przyrodniczych i bogactwa kulturowego. Bazą dla współpracy były wcześniejsze kontakty, otwartość oraz wzajemne zaufanie. Pozwoliło to na wypracowanie ciekawych pomysłów przekładających się na konkretne działania w terenie, których wynikiem były efekty odczuwalne przez mieszkańców gmin.

Rezultaty zrealizowanych działań dla gmin i ich mieszkańców **Pierwsze rezultaty projektu „Ze Spiszem w świat” są widoczne i odczuwalne przez mieszkańców gmin na różnych polach; szczególnie istotny i najbardziej zauważalny jest wymiar społeczny zrealizowanego przedsięwzięcia.**

Projekt realizowany w ramach programu Leader+ pobudził aktywność społeczności lokalnej, wykorzystał drzemiący w niej kapitał społeczny. Mieszkańcy wykazali się niespotykaną gotowością i chęcią do współpracy przy realizacji działań projektu. Pojawiły się przykłady, że po uczestnictwie w szkoleniach przeprowadzonych przez Stowarzyszenie, mieszkańcy zdecydowali się na dołączenie i zaangażowanie się w prace LGD. Inny przykład aktywności dotyczył sytuacji, gdy osoba uczestnicząca początkowo w technicznej obsłudze projektu zaangażowała się w działalność na rzecz lokalnej społeczności i włączyła się w główny nurt przygotowywanych działań. Można pokusić się nawet o stwierdzenie, że był to swego rodzaju przełom w postrzeganiu ich roli w rozwoju obszaru, na którym żyją, mieszkają i prowadzą działalność. Przyczyniło się to do uświadomienia faktu, że przy wykazaniu niezbędnego uporu i determinacji, dzięki tylko własnemu zaangażowaniu, mogą sami coś zmienić, polepszyć standard życia na terenie swojego zamieszkania. Jest to niezbędny kapitał, który może procentować również w przyszłości.

Projekt „Ze Spiszem w świat” zaangażował w swe działania różnorodne grupy mieszkańców: począwszy od osób starszych, które uczestnicząc w pracy Stowarzyszenia, mogą dzielić się swoją wiedzą i doświadczeniem, wzmacniając poczucie, że są potrzebne swojej społeczności, a kończąc na dzieciach i młodzieży. Uczniowie z Łapsz Niżnych brali bardzo aktywny udział w kilku przedsięwzięciach projektu, między innymi w konkursie „Piękny, ciekawy Spisz i okolica”, który został zorganizowany i przeprowadzony przez Stowarzyszenie. Celem konkursu był wybór najciekawszego szlaku turystycznego oraz najładniejszego krajobrazowo zakątka Spisza. Pomysły młodych ludzi posłużyły również do wytyczenia tras turystycznych oraz ścieżek rowerowych.

Do młodzieży szkolnej skierowany był pomysł utworzenia ścieżki edukacyjnej w terenie, w której za pomocą wykonanych tablic przedstawione zostały zagrożenia dla chronionych gatunków roślin i zwierząt. Wiedza ta może zaowocować w przyszłości, kiedy osoby te staną się aktywnymi uczestnikami życia społecznego na tym terenie.

Pomimo dużego zaangażowania osób młodych i seniorów, z wypowiedzi niektórych członków stowarzyszenia wynikało, że dość trudno jest zaangażować w pracę nowych uczestników, między

innymi dotyczy to osób w średnim wieku. Wynikać to może w dużym stopniu z braku czasu, z powodu emigracji zarobkowej tej grupy osób oraz konieczności koncentrowania się na swojej pracy zawodowej oraz życiu rodzinnym, bez możliwości angażowania się w prace społeczne. W opiniach osób ankietowanych, regularnie powtarzało się stwierdzenie, że na początku realizacji projektu, wśród mieszkańców regionu dominował sceptycyzm i brak wiary w końcowy sukces zainicjowanych działań. Jednakże odnotowano ciekawy przykład, gdzie pośrednim efektem realizacji działań projektu była integracja mieszkańców z różnych miejscowości. Jeszcze nie tak dawno, poszczególne miejscowości polskiego Spisza z racji braku komunikacji były od siebie odizolowane, co uniemożliwiało podejmowanie wspólnych działań. Aktualnie ta tendencja się zmienia. W ramach programu Leader miało miejsce wzajemne poznawanie się mieszkańców i nawiązywanie szerszych kontaktów oraz wzrost akceptacji dla wzajemnych różnic. Za przykład może tu posłużyć uczestnictwo w kursach językowych, gdzie obok zdobywania wiedzy mieszkańcy inicjowali i organizowali wspólne inicjatywy. Zauważono, że projekt Leader „wymusza” nie tylko współpracę trójsektorową (sektor publiczny, społeczny i gospodarczy), ale również otwartość i dobre relacje międzyludzkie. Praca przy projekcie wymagała partnerskich zasad współpracy członków stowarzyszenia jak i przedstawicieli innych instytucji, szczególnie przy podejmowaniu kluczowych decyzji, bądź przy planowaniu i realizacji przedsięwzięć.

Warto także zwrócić uwagę, że LGD dobrze przeprowadziło konsultacje społeczne. Uczestnikami konsultacji byli nie tylko mieszkańcy, partnerzy społeczni, samorząd oraz zainteresowane instytucje kulturalne, ale także środowisko eksperckie. Konsultacje wywołały debatę, dzięki której uzyskano potrzebne opinie i uwagi, pozwalające na dokonanie właściwych wyborów przy realizacji programu. Kompleksowość konsultacji społecznych, ich przejrzystość i efekt sprzężenia zwrotnego w obiegu informacji i działań przełożył się na pozytywne efekty społeczne działań LGD.

Najbardziej wyraźnym atrybutem kapitału społecznego⁴ jaki odnotowano podczas oceny projektu „Ze Spiszem w świat”, była gotowość do pracy. Co prawda nie jest niczym zaskakującym, że liderzy i społeczność tego regionu jest z natury aktywna, lecz wyraźnym efektem badań jest stwierdzenie niewątpliwego związku między posiadaniem w regionie kapitałem społecznym a jego rozwojem. Rola LGD i zrealizowanego projektu jest w tym przypadku nie do przecenienia, czego najlepszym odzwierciedleniem jest pozytywny wpływ na aktywność i wsparcie rozwoju gospodarczego.

Realizacja projektu „Ze Spiszem w świat” z pewnością przyniesie też pozytywne efekty ekonomiczne, choć będzie to działanie pośrednie, stymulujące inne inicjatywy i przedsięwzięcia wpływające na szeroko pojęty rozwój lokalny.

Do niekwestionowanych, pozytywnych rezultatów zaliczyć należy wykorzystaną przez Spisz szansę promocji swojego regionu i prezentacji jego walorów oraz bogactwa kulturowego. Zorganizowane z rozmachem imprezy kulturalne typu „Spiskie Zwyki”,

„Spisko Wątra”, przyciągnęły do Łapsz Niżnych oraz Niedzicy rzeszę turystów oraz mieszkańców regionu. Zebrano ciekawe materiały promocyjne, w tym dotychczas nigdzie niepublikowane, a funkcjonujące jedynie w przekazie ustnym melodie i teksty pieśni ludowych. „Zbiór pieśni ludowych Zamağurza Spiskiego” opublikowany w ramach projektu służy promocji pięknej muzyki i gwary spiskiej. Przygotowana i funkcjonująca strona internetowa www.spisz.info ułatwia dotarcie z informacją o Spiszu do szerokiego grona użytkowników, choć należy podkreślić, że wg członków Stowarzyszenia strona wymaga jeszcze usprawnienia i rozbudowania, co jest planowane do realizacji w Osi 4. Leader.

Wielkim osiągnięciem projektu jest wzbogacenie oferty turystycznej poprzez opracowanie tablic dydaktycznych prezentujących zasoby przyrodnicze i historyczne Spisza oraz rozpoczęcie wyznaczania ścieżek. Tablice zostały przygotowane z niezwykłą starannością i umiejscowione w sposób pozwalający podziwiać piękno krajobrazu okolicy, przy zachowaniu ważnej funkcji edukacyjno-informacyjnej. Z pewnością ta inicjatywa spotka się z zainteresowaniem i uznaniem turystów przemierzających wyznaczone szlaki. Ścieżki odgrywają zarówno rolę rekreacyjną jak i edukacyjną. Nie tylko przyciągają coraz więcej amatorów aktywnego wypoczynku, ale także stają się miejscem lekcji geografii, historii oraz pokrewnych przedmiotów nauczanych w szkołach.

Promocja regionu przyciąga turystów. W gminie Łapsze Niżne z roku na rok powstaje i rozrasta się baza noclegowa, a dzięki odwiedzinom coraz liczniejszej grupy gości pozyskiwane są dodatkowe dochody w budżetach rodzinnych kwaterodawców. Mieszkańcy otrzymali szansę na skorzystanie ze zwiększonego ruchu turystycznego. Z bytności gości korzystają również drobni przedsiębiorcy i lokalni usługodawcy. Przyciągnięcie turystów na Spisz oznacza korzyść dla całej gospodarki regionu – lokalnych przedsiębiorców, budżetu gminy i dochodów mieszkańców. Działalność ukierunkowana na turystykę w dalszej perspektywie wpłynie pozytywnie na rynek pracy, którego stan przez ankietowanych mieszkańców gmin wciąż określany był jako zły lub przeciętny.

Mieszkańcy poszukują możliwości rozwoju, nie dziwi zatem konsekwentne podkreślanie znaczenia szkoleń, jako jednych z najbardziej docenianych i uznawanych za wartościowe spośród działań oferowanych przez projekt. Poprzez zorganizowanie szkoleń z zakresu ochrony środowiska, z jakości świadczenia usług turystycznych oraz kursu języka angielskiego, podniesiono nie tylko świadomość i kwalifikacje uczestników, ale także wskazano mieszkańcom możliwości pozyskania nowego źródła dochodu i miejsca pracy. Wcześniej wielu mieszkańcom tego regionu brakowało niezbędnych informacji dotyczących rozpoczęcia i prowadzenia działalności agroturystycznej. Osoby uczestniczące w kursie językowym z niecierpliwością oczekują kontynuacji zajęć, ponieważ podkreślają, że ten region odwiedza coraz większa liczba turystów zagranicznych. Bardzo duża liczba osób chętnych do udziału w szkoleniach, świadczy o aktywności mieszkańców, otwarciu na wiedzę i na nabywanie nowych umiejętności. Zaprzeczają to także stereotypowemu przekonaniu, że mieszkańcy mniejszych społeczności są sceptycznie nastawieni do udziału w kursach szkoleniowych, w tym nauki języków obcych.

W perspektywie, efektem końcowym przeprowadzanych działań jest zdynamizowanie rozwoju lokalnego poprzez budowanie produktu

turystycznego, a tym samym polepszenie jakości życia mieszkańców Spisza. Wsparcie budowy produktu turystycznego na bazie istniejącego potencjału kulturowego, przyrodniczo-krajo-
brazowego oraz kapitału ludzkiego zadziała jak dźwignia dla rozwoju gmin, wymuszając pośrednio zmiany w infrastrukturze, np. w budowie dróg, dbałości o środowisko, zmodernizowaniu bazy noclegowej, ofercie dóbr i usług wytwarzanych lokalnie. Ograniczy to w efekcie odpływ mieszkańców do miast, czy za granicę. Już teraz zauważalna jest tendencja powrotu osób, które wcześniej opuściły ten region, ponieważ obszar zaczyna się dynamicznie rozwijać. Dzieje się tak głównie dzięki turystyce oraz mądrym i otwartym zaangażowaniu się gospodarzy, działaczy samorządowych, liderów społeczności lokalnej w różnego typu inicjatywy, programy dofinansowywane z funduszy UE, czego przykładem jest m.in. Pilotażowy Program Leader+. Samorządowcy i członkowie LGD podkreślali, jak bardzo pomocne jest wykorzystywanie doświadczenia zdobytego przy pracy nad projektem „Rozwój Spisza i Okolicy” przy innego typu działalności, szczególnie przy aplikowaniu o inne fundusze pomocowe, nawiązywaniu kontaktów zawodowych i współpracy z innymi instytucjami. Władze gminy Łąpsze Niżne oraz Stowarzyszenie nawiązały równoległe kontakty z gminą Zblewo i LGD „Chata Kociwień”. Podpisano porozumienie, które ma na celu wspieranie wymiany kulturalnej oraz współpracy w dziedzinie szkolnictwa i edukacji.

Bardzo istotną kwestią dla samorządu gminy Łąpsze Niżne, okazało się wsparcie z udziałem programu Leader w przygotowaniu planów odnowy miejscowości wszystkich 9 sołectw Łąpsz Niżnych, Łąpsz Wyżnych, Kacwina, Niedzicy, Niedzicy-Zamku, Falsztyna, Frydmana, Trybsza i Łąpszanki. Plany powstały dzięki inicjatywie oddolnej mieszkańców, zapisanej w Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich. Plany te dają podstawy do realizacji dalszych inwestycji w gminie.

Ponadto, konkretnym rezultatem, na który zwracali uwagę członkowie zarządu LGD, reprezentanci ośrodków kultury oraz władze gmin okazała się możliwość wsparcia przedsięwzięć kulturalnych, edukacyjnych i promocyjnych, na które zawsze brakuje pieniędzy z innych źródeł.

Na terytorium Spisza widoczne są także efekty wychodzenia poza ramy programu Leader – to, co było możliwe do zrealizowania przy jego udziale, zostało już zapoczątkowane i będzie kontynuowane w nowym okresie programowania. W gminie widoczny jest prawdziwy *boom* na podejmowanie inicjatyw i aplikowanie o środki pomocowe z Unii Europejskiej. Realizacja działań w programie Leader skłania do podejmowania kolejnych przedsięwzięć, m.in. w zakresie odnowy zabytków, zakupu strojów tradycyjnych dla zespołów.

W regionie pojawiają się również zupełnie nowe działania, w tym, z zakresu współpracy na rzecz rozwoju tego terenu, wykorzystując jego szczególne walory naturalne i dziedzictwo kulturowe. W ostatnim czasie m.in. pojawiła się koncepcja stworzenia Spiskiego Obszaru Turystycznego, w którym współpracowaliby ze sobą polscy i słowaccy partnerzy w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej.

Podsumowując, warto zwrócić uwagę na fakt, że wszystkie przedsięwzięcia realizowane w ramach projektu stanowią dla jego uczestników swego rodzaju bazę, która jest podstawą do kolejnych inicjatyw. Członkowie LGD postrzegają wszystkie działania jako otwarte na dalszy rozwój, innowacyjność i kolejne formy użyteczności dla regionu. Budującym efektem projektu jest to, że uczestnicy partnerstwa mają plany dalszego funkcjonowania. Chcą zacieśniać współpracę, realizować kolejne projekty, uczestniczyć w programach, zdobywać nowe umiejętności i rozszerzać działalność.

Dla pełnego uchwycenia efektów realizacji projektu, warto na koniec zaznaczyć bardzo ważną kwestię, iż członkowie LGD, radni oraz władze samorządowe widzą związek pomiędzy zaangażowaniem mieszkańców, swoją własną aktywnością i pozytywnym wpływem projektu „Ze Spiszem w świat”, realizowanego w ramach Pilotażowego Programu Leader+ na rozwój lokalny. Partnerstwo odniosło sukces, a zintegrowane działanie na poziomie lokalnym stało się trwałym dobrem dla mieszkańców Spisza i okolic. Być może stanowi to najważniejszy czynnik sukcesu podjętej inicjatywy w ramach Programu Leader.

Wyzwania, problemy, sposoby radzenia sobie z nimi

Dużym wyzwaniem był pionierski charakter samego programu Leader oraz przeprowadzanych działań na tym terenie i przekonanie niektórych osób co do celowości podejmowanych przedsięwzięć. Praca przy realizacji projektu wymagała sporo wyrzeczeń, stąd niekiedy występował problem „wypalenia się” ludzi angażujących znaczną część swojego wolnego czasu w projekt. Częściowym remedium na taką sytuację jest napływ nowych osób, wspierających kolegów swą aktywnością i zapałem. Podjęte działania były możliwe do wykonania dzięki ogromnemu wysiłkowi, poświęceniu oraz wytrwałości uczestników, w oczekiwaniu na sukces projektu.

W zakresie trójsektorowego składu Lokalnej Grupy Działania naj słabiej reprezentowany był sektor gospodarczy, mimo że do jej tworzenia zapraszane było bardzo szerokie grono uczestników. Kredytu zaufania liderom przedsięwzięcia udzielili przedstawiciele samorządu terytorialnego (sektor publiczny), którzy stopniowo przekonywali się do inicjatywy oddolnej, w ślad za szeroką i rzetelną informacją o poszczególnych działaniach i ich potencjalnych rezultatach. Współpraca układała się korzystnie, a wola pomocy oraz wspólnego działania uwidoczniła się m.in. w udzielaniu poręczeń finansowych przez gminy czy współorganizacji imprez promocyjnych.

W czasie realizacji projektu, nie sposób było uniknąć dyskusji wewnątrz samego LGD. Podkreślano jednak, że pojawiające się kwestie sporne były rozstrzygane podczas wspólnych spotkań i rozmów z członkami zarządu stowarzyszenia. Członkowie LGD nie zanotowali żadnych poważniejszych konfliktów wewnątrz Stowarzyszenia.

Inne napotymane problemy związane były z przeszkodami natury prawnej – przykładowo w działaniu polegającym na wyznaczeniu ścieżek oraz postawieniu tablic informacyjnych w miejscach interesujących pod względem turystycznym konieczne było

uzyskanie zgody właścicieli danego terenu, którzy nie zawsze taką aprobatę wyrażali. Zdarzały się jednak sytuacje, że postawieniu tablic na terenach prywatnych sprzyjały rozpoczęte już inwestycje. Tak było w przypadku Polany Podokólne z rezerwatem szafasów pasterskich, w pobliżu której budowany jest wyciąg narciarski. Spółka Centrum Rekreacji i Wypoczynku „Hawroń” chętnie przystała na wspólną inicjatywę i zezwoliła na ustawienie tablic na tym terenie.

Chociaż podczas realizacji konkretnych działań napotymano na różne trudności, nie zahamowały one jednak podjętych inicjatyw. Osoby zaangażowane w prace szukały rozwiązań alternatywnych. Wszystko to składa się na pozytywny obraz działalności Stowarzyszenia oraz dobrą ocenę efektów projektu „Ze Spiszem w świat”, nie tylko wśród osób z LGD, ale także w oczach mieszkańców spiskich i podhalańskich gmin, którzy widzą potrzebę kontynuacji zainicjowanych działań.

Opracowanie:

M. Leoniak, D. Klimczak, B. Kucharska
FAPA

Serdecznie dziękujemy członkom i partnerom Stowarzyszenia Rozwój Spisza i Okolicy - w szczególności p. Julianowi Kowalczykowi, wójtom gmin Łapsze Niżne i Bukowiny Tatrzańskiej, dyrektorom Gminnego Ośrodka Kultury w Łapszach Niżnych z siedzibą w Niedzicy i Bukowińskiego Centrum Kultury – Dom Ludowy oraz mieszkańcom Kacwina, Łapsz Niżnych, Jurgowa i Niedzicy.

¹ Źródła: Folder reklamowy Gminy Łapsze Niżne, Zbiór pieśni ludowych Zamagurza Spiskiego <http://pl.wikipedia.org/wiki/Spisz>; <http://www.spisz.info>

² Włosi to grupa etniczna pochodzenia bałkańskiego, zajmująca się głównie pasterstwem.

³ Projekt uzyskał pozytywną ocenę podczas dwóch kontroli w miejscu realizacji wykonanej przez Zespół Kontroli i Monitoringu oraz podczas prezentacji osiągnięć LGD „Rozwój Spisza i Okolicy” w czasie wizyty w LGD Monte Desenvolvimento Elentejo Central w Portugalii.

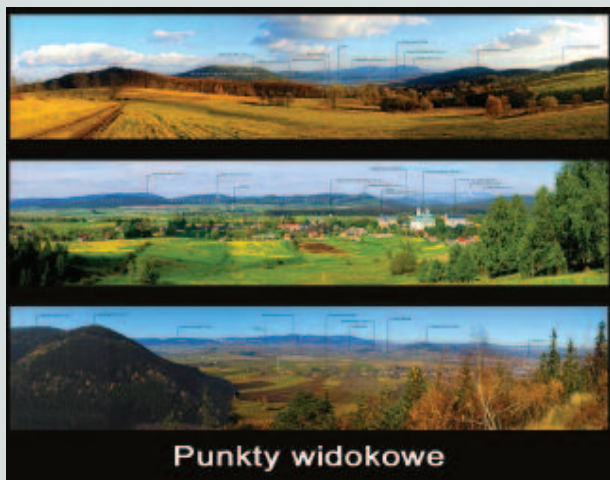
⁴ W rozumieniu teorii Robert Putnama, Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech, Warszawa 1995.

Lepsze jutro na wsi, czyli jak poprawić jakość życia mieszkańców

Fundacja na Rzecz Rozwoju Ziemi Kamiennogórskiej „Kwiat Lnu”, powstała w 2006 roku z siedzibą w Lubawce. Obszar działania LGD obejmuje powiat kamiennogórski położony w woj. dolnośląskim, na pograniczu Sudetów Środkowych i Zachodnich. W ramach Pilotażowego Programu Leader+ Schemat II Fundacja zrealizowała projekt „Lepsze jutro dla kamiennogórskich wsi, czyli jak wdrożyć produkt lokalny i poprawić jakość życia mieszkańców w latach 2007-2008”.

Realizacja projektu została rozpoczęta od warsztatów, których celem było wyłonienie grup roboczych czyli zespołów zadaniowych. Uczestnikami warsztatów były osoby zaangażowane w tworzenie Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich, zgłaszających swoje pomysły i inicjatywy na rozwój obszarów wiejskich oraz polepszenie jakości życia we wsiach gmin Lubawka, Kamienna Góra i Marciszów.

Każdy z 5 zespołów liczył po około 12 osób, a zadania, których byli koordynatorami i realizatorami, zostały wspólnie wybrane z wachlarza ponad 120 zadań wpisanych w harmonogram rzeczowo-finansowy projektu.

Określając kierunki wspólnych działań kierowaliśmy się zarówno priorytetami zadań wpisanych w/w wspomniany wniosek, jak również zainteresowaniami osób zaangażowanych w grupowe działania.

Po wspólnych dyskusjach, dokonaliśmy wyboru następujących zespołów zadaniowych:

- produkt lokalny;
- wydawnictwa promocyjne, mapy, promocja;
- turystyka;
- projekty, zagospodarowania, inwentaryzacje;
- aktywizacja społeczności lokalnej.

Najciekawszymi zadaniami zrealizowanymi w ramach poszczególnych grup były m.in.:

PRODUKT LOKALNY – powołaliśmy zespół ds. produktu lokalnego przy konsultacjach z ekspertami z zewnątrz, w wyniku czego, metodą warsztatową zostało zaprojektowane logo produktu lokalnego Ziemi Kamiennogórskiej. Zorganizowaliśmy także warsztaty z tradycyjnego wypieku chleba dla dzieci i młodzieży; warsztaty z decoupage¹, bibułkarstwa oraz rzeźby w drewnie. Przeprowadziliśmy szkolenia dla potencjalnych i działających producentów produktów lokalnych – „Produkt lokalny twoją szansą”. Zostały również przeprowadzone szkolenia językowe z języka angielskiego i niemieckiego dla osób świadczących usługi turystyczne z terenu objętego LGD. Przeprowadziliśmy konkurs na Iniany strój regionalny Ziemi Kamiennogórskiej, a także konkurs na tradycyjne potrawy regionalne. Zorganizowaliśmy dwie galerie produktów lokalnych, w których znajdują się produkty i rękodzieła lokalnych wytwórców i rzemieślników.

WYDAWNICTWA PROMOCYJNE, MAPY, PROMOCJA – braliśmy udział w targach regionalnych, lokalnych i zagranicznych m.in. Berlinie, Poznaniu, Wrocławiu, Sobótce, Paszowicach i Zacler w Czechach. Wydaliśmy w ramach projektu następujące publikacje: Mapę Produktu Lokalnego – pierwszą na tym terenie, mapę Ziemi Kamiennogórskiej i przewodnik „Szlaki rowerowe” wraz z mapą oraz foldery, ulotki i widokówki promujące region.

Został także wydany przewodnik kulinarny, broszura o produkcji lokalnym oraz dwa numery Głosu Leadera+ – „Informatora partnerstwa Lokalnego”. W ramach prac grupy zorganizowano wyjazd studyjny do Fundacji Bieszczadzkiej z siedzibą w Lesku. Powstała również strona internetowa www.naturakamgora.pl przedstawiająca zasoby przyrodnicze Ziemi Kamiennogórskiej. Został również przygotowany cykl 10 reportaży „Jak to się robi”, prezentujących powstawanie 10 naszych produktów lokalnych.

TURYSTYKA – zrealizowaliśmy projekt „Przewodnik za ladą” polegający na przeszkoleniu „sprzedawców” z różnych stron powiatu nt. atrakcji naszego regionu. Została przygotowana dokumentacja turystyczna: inwentaryzacja i monitoring bazy turystycznej i sportowo-rekreacyjnej oraz wykonaliśmy badania potrzeb turystów odwiedzających region. Przy współpracy z lokalnym PTTK odnowiliśmy 200 km szlaków turystycznych. W ramach projektu zorganizowaliśmy 20 rajdów pieszych i rowerowych. Został wytyczony (ok. 100 km) pierwszy na naszym terenie szlak konny. W ramach projektu odbył się także dla uczniów gimnazjów konkurs „Znam Ziemię Kamiennogórską”.

PROJEKTY, ZAGOSPODAROWANIA, INWENTARYZACJE – opracowaliśmy koncepcje zagospodarowania centralnych punktów dla 9 miejscowości oraz przygotowanie jednej dokumentacji technicznej na generalny remont i zagospodarowanie budynku byłej szkoły. Przygotowano dokumentację (inwentaryzację) krzyży

wykonanych² i przydrożnych kapliczek, przygotowaliśmy trzy punkty widokowe. Została przeprowadzona gruntowna inwentaryzacja kapliczek na Górze Św. Anny oraz na Św. Górze, wytyczyliśmy szlaki i utworzono Ekomuzeum Wapienniki (oznakowano dojście/dojazd drogowskazami, zamieszczono przy każdym z drogowskazów umieszczono tablice informacyjne).

AKTYWIZACJA SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ – przygotowano i przeprowadzono konkursy: „My i nasza miejscowość w Internecie” polegający na zebraniu projektów stron internetowych miejscowości. „Otwarta giełda pomysłów” konkurs polegający na zebraniu pomysłów na imprezy, przedsięwzięcia i inicjatywy, które można zrealizować albo takie, które zostały zrealizowane i ich realizacja powiodła się.

Zorganizowano i przeprowadzono warsztaty dla młodzieży:

1. „Opowieści ze starego domu” – aktywizujące spotkania organizowane w latach ubiegłych prowadzone przez Stowarzyszenie „Granica” przy realizacji projektu „Złoty piasek”. W ramach tych działań nastąpił dialog międzypokoleniowy – młodzi ludzie rozmawiali z pokoleniem ich dziadków i pradiadków o „starym świecie”, który istnieje już tylko w ich pamięci. Wydaliśmy broszurę, w której zapisane są te niesamowite opowieści.

2. „Kronika mojej miejscowości” – był to cykl spotkań z młodzieżą w świetlicach i klubach wiejskich, podczas których

uczestnicy prezentowali zebrane materiały dotyczące historii miejscowości, ciekawostki, anegdoty itp. Młodzież pracowała nad opracowaniem graficznym oraz redakcją wszystkich informacji jakie miały być umieszczone w kronice, a dotyczące wybranej miejscowości. Współorganizacja imprez m.in.: „Poetycki Partnerskie Trzech Sektorów”, Dni Marciszowa, „Parada Strachów Polnych”, „Złot Krasnali”, „Miłość w Dolinie Miłości”, Dzień Cysterski, „Kolorowy Zawrót Głowy”, „Mała Wielkanoc”, „Zielony Szczupak Bukówki Augustynki”, Międzynarodowe Zawody w Kolarstwie Górskim.

Ocena projektu i działań. Wnioski płynące z jego wdrażania

Przedstawione powyżej działania, to tylko część tego co udało się nam zrealizować dzięki wdrażaniu Pilotażowego Programu Leader+. Trudno opisać wszystkie czy nawet część sytuacji i działań, które miały miejsce przy realizacji projektu.

W początkowej fazie wdrażania projektu zaangażowanie lokalnej społeczności było niewielkie, wynikało to najprawdopodobniej z braku wiedzy i informacji na temat podejmowanych prac oraz możliwości ich realizacji w ramach działalności Fundacji na rzecz społeczności lokalnych. Promocja programu Leader+

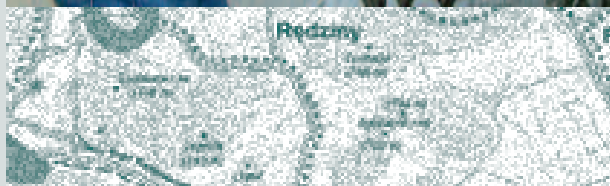

w mediach lokalnych, prezentacja na sesjach Rad Gmin oraz zorganizowanie warsztatów dla liderów społeczności lokalnych, pozwoliły na włączenie się grupy osób w konkretne działania, a w szczególności w pracę grup zadaniowych. Grupy te spotykały się regularnie, omawiały szczegółowo każde realizowane zadanie oraz podejmowały decyzje o sposobie jego realizacji. Nasza Fundacja wszystkie zadania wykonywała przy pomocy grup zadaniowych, nie zlecając ich organizacjom czy firmom zewnętrzny, oczywiście poza przypadkami, gdzie było to konieczne, np. przy druku publikacji. Ten sposób organizacji pracy przy projekcie, pozwolił na zaangażowanie większej grupy osób, które dzisiaj są rozpoznawalnymi liderami w swoich społecznościach. Takich osób jednak jest wciąż na mało.

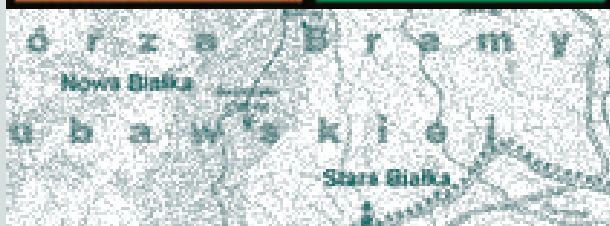
Pod koniec realizacji naszego projektu zdarzały się sytuacje, że mieszkańcy częściej dopytywali się o możliwość włączenia się w działanie na rzecz wspólnego dobra, proponowali różne pomysły czy inicjatywy jakie można podjąć, żeby poprawić funkcjonowanie lokalnej społeczności. Było to zjawisko bardzo budujące dla Fundacji i dające wyraz poparcia dla pracy jaką włożyliśmy w projekt, w którego prawidłową realizację i sukces nie wszyscy niestety wierzyli. Otwarcie ludzi było dla nas szczególnie widoczne w ostatnim czasie pracy, kiedy rozpoczęliśmy przygotowania do przedsięwzięć w osi 4 Leader w nowym okresie programowania 2007-2013. Na spotkanie założycielskie Stowarzyszenia przybyło ponad 60 nowych podmiotów, które dały wyraz chęci zaangażowania się w nowe inicjatywy i działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Ponadto trzy nowe gminy przystąpiły do naszej organizacji: Stare Bogaczowice, Czarny Bór i Mieroszów.

Jednym z głównych wniosków jaki nasuwa się po realizacji przedsięwzięcia jest potrzeba dobrej polityki informacyjnej, ukierunkowanej na osoby chcące zaangażować się we wdrażanie programu, tak aby miały więcej czasu na zaznajomienie się i oswojenie z Programem Leader+. Lokalne społeczności nie mają nawyku wspólnego działania i współpracy, ponadto stereotypy, które niestety wciąż funkcjonują w naszym społeczeństwie bardzo utrudniają prace i ewentualne zaangażowanie kogośkolwiek, a już na pewno wymagają sporo pracy od tych, którzy próbują zaktywizować i zaangażować mieszkańców w działania na rzecz wspólnego dobra.

Wdrażanie projektu napotykało na liczne trudności, ale patrząc z perspektywy czasu dużo nas nauczyło, pokazało wiele możliwości rozwoju, nauczyło w pewnym stopniu konstruktywnego, kreatywnego i innowacyjnego myślenia i działania. Podstawowym problemem były dla nas dość długie procedury oceny wniosków i podpisywania umów. Przesunięcie w czasie uruchomienia projektu kolidowało w bardzo dużym stopniu z harmonogramem jaki zaplanowaliśmy, stwarzało też realne zagrożenie dla zaciągnięcia kredytu potrzebnego na realizację. Opóźnienie wyniosło aż 5 miesięcy. Problemy na jakie natknęliśmy się już na samym początku, dawały nam wiele do myśle-

Widokówki rękodzieła artystycznego

Wnętrze wapiennika w Jarkowicach

nia. Musieliśmy odpowiedzieć sobie na pytanie: czy jesteśmy w stanie nadgonić realizację projektu i wykonać wszystkie działania do końca marca 2008? Czy w ogóle zaczynać i angażować się w realizację projektu, czy też zrezygnować i wycofać się z niego już w fazie początkowej?

Sporo energii wymagało od nas zorganizowanie źródeł finansowania, w szczególności uzyskanie kredytu. Ponadto bardzo dużym utrudnieniem, był fakt, że kosztami kwalifikowanymi projektu nie były odsetki od kredytu, czy inne opłaty związane z prowadzeniem konta bankowego. Problem, który dotknął chyba wszystkie Lokalne Grupy Działania dotyczył zbyt długiego oczekiwania na refundację kosztów i częściowe rozliczenie projektu. Dużą pomoc przy realizacji zadań okazała nam instytucja wdrażająca. Program był czymś nowym, w związku z tym odpowiedzi na wiele pytań, wątpliwości, czy problemów znajdowaliśmy wspólnie. Zawsze mogliśmy liczyć na pomoc i szybkie odpowiedzi na nasze zapytania dotyczące sposobu realizacji zadań.

Pomimo wielu przeciwności i przeszkód, które wielokrotnie skłaniały nas do refleksji, wątpliwości i wahań, aktualnie, gdy już złożyliśmy wniosek końcowy, stwierdzić możemy, że realizacja tego projektu bardzo pomogła nam się rozwinąć. Dała nam wiele satysfakcji i możliwości. Pozwoliła poznać wielu ludzi, którzy swoją otwartością i zaangażowaniem niejednokrotnie rozwiewali wątpliwości i „zapalali” nas ponownie do pracy. Jesteśmy bardzo zadowoleni z efektów jakie osiągnęliśmy i celów, które zostały zrealizowane. Posiadamy już wykwalifikowany zespół, będziemy również angażować innych, aby przełamując stereotypy umożliwiać mieszkańcom obszarów wiejskich wspólne działania. Myślimy, że pierwszy krok w tym kierunku został już wykonany. Realizacja Programu Leader+ pozwoliła uwierzyć mieszkańcom, że wiele zależy od nich samych, a przez swoje zaangażowanie mogą spowodować, aby żyło im się lepiej w swoich społecznościach lokalnych.

Bożena Pełdiak

Fundacja na Rzecz Rozwoju Ziemi Kamiennogórskiej
„Kwiat Lnu”

¹ decoupage (fr. wycinanie) – technika zdobienia za pomocą papieru, serwetek oraz specjalnych preparatów. To one umożliwiają uzyskanie rozmaitych efektów np. postarzenia lub popękania. Poularna m. in. we Włoszech, Hiszpanii i USA, od kilku lat cieszy się dużą popularnością w Polsce.

² Krzyż stawiany w intencji przebiegalnej.

Informacja dotycząca wdrażania działania

2.7 Pilotażowy Program Leader + Schemat II

Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA do końca maja 2008 r. przyjęła już prawie wszystkie wnioski o płatność końcową od beneficjentów Schematu II, z wyjątkiem kilku wniosków, które ze względu na przyczyny zewnętrzne, zostaną przystane do FAPA przez Lokalne Grupy Działania w czerwcu br. W oparciu o złożone dokumenty oraz szacowane kwoty dla wniosków jeszcze niezłożonych można stwierdzić, iż zrealizowane zostały działania na kwotę ok. 95 mln PLN. W porównaniu do zakontraktowanej w 2007 r. kwoty 98,5 mln PLN, przy uwzględnieniu wszelkich trudności i problemów w realizacji projektów, należy ocenić, iż jest to bardzo dobry wynik. Pozostaje jeszcze kwestia weryfikacji wniosków o płatność, która będzie trwała do września br. oraz ocena jaka część kosztów nie będzie kwalifikowalna i jaki będzie zwrot części niewykorzystanych przez beneficjentów pierwszych płatności (tzw. zaliczek). Niemniej jednak już teraz można stwierdzić, że wykonana została zdecydowana większość zadań zaplanowanych przez Lokalne Grupy Działania w Zintegrowanych Strategiach Rozwoju Obszarów Wiejskich a ich wykorzystanie przekroczy 95% środków, przy czym należy wziąć pod uwagę, iż pierwotnie przyznana kwota wynosiła ok. 75 mln PLN (18.750.000 EUR) i została zwiększona w lutym 2008 r., czyli już w trakcie podpisywania umów o dofinansowanie co miało wpływ na skrócenie czasu realizacji ZSRÓW przez wiele Lokalnych Grup Działania.

W najbliższym czasie przygotowane zostaną zapewne opracowania oceniające wykorzystanie środków, natomiast w tym krótkim artykule chciałbym zwrócić uwagę na dwa elementy.

Pilotażowy Program Leader + był działaniem nowatorskim i wymagał niezwykle aktywnego i niestandardowego podejścia do rozwoju obszarów wiejskich w Polsce. Dotyczy to zarówno podmiotów realizujących konkretne zadania, czyli Lokalnych Grup Działania jak i Instytucji Zarządzającej i Wdrażającej. Szeroki zakres i duża pomysłowość w realizacji działań powodowały, iż występowało często zderzenie z ograniczeniami formalno-proceduralnymi. Jednym z takich przykładów była umowa o dofinansowanie, która w sposób bardzo precyzyjny wyznaczała ramy działania. Z jednej strony miało to swój pozytywny wymiar, gdyż wszystkie strony dokładnie wiedziały jak należy postępować, jednak z drugiej strony niektóre działania były zbyt szczegółowo zapisane i uniemożliwiały Lokalnym Grupom Działania dopasowywanie się do zmieniających się warunków. Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA starała się podchodzić bardzo elastycznie do wszelkich wystąpień o aneksy do umów (podpisanych zostało 339 aneksów, czyli średnio ponad dwa na LGD) i między innymi dzięki temu wykorzystanie środków mogło być tak wysokie. Uważaliśmy, iż najważniejszy jest cel realizacji projektów oraz jak najlepsze i racjonalne wykorzystanie środków.

Drugim elementem, na który należy zwrócić uwagę oceniając wykorzystanie środków jest pilotażowy charakter programu Leader w Polsce. W dużej mierze w realizacji tego programu chodziło o zdobycie doświadczeń i przetestowanie pewnych rozwiązań, które następnie można będzie wykorzystać w kolejnych latach. Obok sukcesów zdarzały się więc także porażki i niektóre działania wykonane przez partnerstwa nie zakończyły się powodzeniem lub ich finansowanie nie mogło zostać uznane za koszty kwalifikowalne. Doświadczenia te jednak pozwoliły na zdobycie wiedzy praktycznej i nierzadko stawały się impulsem do składania wniosków i korzystania z innych mechanizmów finansowania przeznaczonych dla organizacji pozarządowych. Wykorzystanie środków finansowych należy traktować jako jedno z kryteriów oceny programu, przy czym należy pamiętać, że głównymi elementami oceny powinny być kryteria jakościowe wskazujące na najistotniejsze efekty realizacji projektów, przekładające się na budowę potencjału i aktywizację mieszkańców oraz podmiotów działających lokalnie na obszarach wiejskich.

Na zakończenie chciałbym podkreślić, że sukces wdrażania Pilotażowego Programu Leader + w Polsce był możliwy – a jestem przekonany, że uzyska to potwierdzenie w podsumowaniach i ocenach – dzięki dużemu zaangażowaniu osób tworzących Lokalne Grupy Działania i realizujących Zintegrowane Strategie Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz dzięki partnerskiej współpracy z Fundacją Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA jako Instytucją Wdrażającą Program.

Krzysztof Janiak

Kierownik Zespołu Rozwoju Wsi
FAPA

Wyjazd studyjny do Walonii w Belgii, 12-18 luty 2008 r.¹

I.

Wizytę studyjną w Walonii rozpoczęliśmy od południowego krańca regionu, który graniczy bezpośrednio z Luksemburgiem. Krótki pobyt w tym regionie pozwolił nam na odkrycie interesujących miejsc i na zapoznanie się z realizowanymi na tym terenie projektami w ramach programu Leader+. Naszymi przewodnikami byli przedstawiciele Lokalnej Grupy Działania Cuestas, która realizuje projekty rozwoju obszarów wiejskich w trzech gminach – Stalle, Tintigny oraz Meix-devant-Vitron. To właśnie w ostatniej z nich spędziliśmy najwięcej czasu. LGD Cuestas² prowadzi w sumie 12 projektów zrównoważonego rozwoju, w tym m.in. służące promocji działań rolnośrodowiskowych, zarządzaniu obszarami o wysokiej jakości biologicznej oraz uwrażliwieniu na te cenne przyrodniczo obszary.

Podczas naszego pobytu mieliśmy okazję do bliższego przyjrzenia się kilku z realizowanych na tym obszarze działań. Nie sposób tutaj nie wspomnieć o ciekawych inicjatywach służących rozwojowi drobnych usług dla zamieszkującej te tereny ludności. W niewielkim miasteczku Meix-devant-Virton, które znajduje się w bliskiej odległości (ok. 9 kilometrów) od większego ośrodka – Virton (jak wskazuje nazwa – Meix przed Virton) dzięki pracy wolontariuszy i wkładowi samych mieszkańców zdołano utrzymać mały sklep spożywczy o nazwie „Epicentre” (epicentrum). Jest on jednym z niewielu sklepików, który nadal funkcjonuje, pomimo bliskości i konkurencji sklepów wielkopowierzchniowych. Sklep jest spółdzielnią i prowadzony jest przez samych mieszkańców, stanowiąc jednocześnie, co jest bardzo istotne, jedyne miejsce spotkań i tworząc swego rodzaju centrum tego miasteczka. Wśród sprzedawanych towarów znajdują specjalnie oznaczone produkty lokalne (logo ze słoneczkiem), których ceny są znacznie niższe niż podobnych produktów globalnych. Informuje o tym przykładowe porównanie cen za 1 kg, na podstawie którego wyraźnie widać, że lokalne produkty w ekologicznych opakowaniach są tańsze niż ich masowe odpowiedniki. Uwrażliwieniu konsumentów na towary wytwarzane lokalnie służy również m.in. rynek, na którym producenci z obszaru pobliskich gmin mogą sami prezentować i sprzedawać swoje produkty. Rynek znajduje się w miejscowości Ansart, a jego założycielem i koordynatorem jest Centrum Rozwoju Obszarów Wiejskich. Centrum dzierżawi pomieszczenie na ten cel od gminy za niewielką kwotę, jednocześnie pobiera opłatę za stoiska od poszczególnych producentów. Ze środków Leader’a zakupiono chłodnię do przewożenia lokalnych wyrobów a w kolejnym okresie planowany jest zakup budynku o powierzchni 400 m². Drugi budynek – 1600 m², który już czeka na adaptację zapewniła gmina, oferująca również pomoc w przeniesieniu targu. Sprzedaż produktów lokalnych odbywa się w każdy piątek wieczorem i stanowi okazję dla mieszkańców na zaopatrzenie się w artykuły prosto od miejscowych producentów. Wystawianych jest szereg produktów poczynając od serów, wędlin, poprzez wina i inne lokalne specjalności, wśród

nich Paté Gaumais – czyli pasztet w cieście, którego mieliśmy okazję spróbować.

Podczas wizyty dowiedzieliśmy się wiele o regionie i jego specyfice. Obszar, na którym gościła nas LGD Cuestas nie jest pozbawiony problemów społecznych: bliskość Luksemburga i migracje do tego atrakcyjnego pod względem zarobkowym miejsca powodują głębokie rozwarstwienie społeczne między grupą dobrze sytuowanych mieszkańców oraz ludnością rolniczą zamieszkującą tradycyjnie tereny wiejskie. W celu poprawy relacji między dwiema odrębnymi grupami ludności żyjącej na tych samych obszarach prowadzone są działania służące nawiązywaniu kontaktów i otwarciu gospodarstw na resztę społeczeństwa. Wymiar społeczny mają również dążenia do poszerzenia sektora usług i waloryzacji produktów lokalnych, służące zatrzymaniu ludzi na obszarach wiejskich. Przedstawiciele LGD potwierdzili, że nie jest to typowy region turystyczny, ponieważ ruch turystyczny skupia się głównie na bardziej atrakcyjnych obszarach znajdujących się w pobliżu. Pomimo to, z powodzeniem funkcjonują tutaj projekty o charakterze turystycznym, związane głównie z lokalnymi zasobami wód. Szczególną wartością tego terytorium jest wysoka jakość wody, na tym terenie znajduje się fabryka znanej wody mineralnej – Valvert. Cały obszar charakteryzuje się dużą ilością terenów chronionych ze względu na walory przyrodnicze. Jednym z przykładów są mardelles – małe zbiorniki wodne tworzone w naturalny sposób na łąkach lub w lasach poprzez rozpuszczanie węgla wapnia ze skał osadowych, następnie stopniowo wypełniające się wodą. Występują na terenie Lotaryngii i stanowią swego rodzaju ciekawostkę geologiczną oraz element krajobrazu. Są one uważane za oazę bioróżnorodności, służąc jako schronienie dla fauny i będąc ostoją różnych gatunków flory. Zagrożeniem dla nich jest jednak intensywne rolnictwo.

Ostatnim punktem naszej wizyty na obszarze działalności LGD Cuestas była wizyta w gospodarstwie produkującym lody domowe na bazie mleka i śmietany pochodzących z gospodarstwa. Był to dobry przykład na różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich.

II.

Po zakończeniu wizyt w terenie przemieściliśmy się do środkowej części regionu, gdzie w murach opactwa Paix-Dieu w Amay odbyło się dwudniowe seminarium poświęcone podejściu zgodnemu z tematami wiodącymi realizowanymi przez LGD na obszarach wiejskich. Stanowiło to, w zamyśle organizatorów, punkt wyjścia do rozważań i podsumowania osiągniętych celów oraz sukcesów podejścia Leader+, a także przygotowania do nowego okresu 2007-2013. Termin, w którym odbyło się seminarium był również bardzo znaczący, gdyż rok 2008 stanowi okres przejściowy, znajdując się na styku dwóch okresów programowania.

W szerszym kontekście mogliśmy zapoznać się z działalnością walońskiej sieci CAR (fr. Cellule d'Animation du Réseau Wallon), z funkcjonowaniem programu Leader+ w tym regionie, jak również z projektami poszczególnych Lokalnych Grup Działania. Spotkanie w Paix-Dieu miało umożliwić poznanie doświadczeń walońskich oraz z innych regionów państw członkowskich (m.in. Austrii i Holandii). Z pewnością było ono bardzo ciekawym doświadczeniem dla uczestniczących w nim osób. Podczas seminarium mieliśmy możliwość wziąć udział w jednym z czterech wybranych warsztatów, poprzedzonych wizytami w terenie. Każdy z warsztatów związany był z jednym z wiodących tematów realizowanych w różnych Lokalnych Grupach Działania w Walonii. Należą do nich: 1/ waloryzacja naturalnych i kulturalnych zasobów, 2/ know-how i nowe technologie, 3/ relacje między mieszkańcami obszarów wiejskich i przybywającą na wieś ludnością miejską oraz 4/ poprawa jakości życia.

Przykładowo w ramach tematu 3. zwiedzaliśmy gospodarstwo pedagogiczne³ utworzoną m.in. w celu ułatwienia nawiązywania więzi między mieszkańcami i rolnikami oraz uporządkowaną przez mieszkańców ścieżkę łączącą dwie miejscowości, która przekształciła się również w miejsce spacerów i poznawania dziedzictwa tych obszarów. Obydwa projekty są realizowane na terytorium LGD Terres de Hoegne. Na całym obszarze LGD rozmieszczonych jest szereg dobrze oznaczonych ścieżek spacerowych, pozwalających na poznanie terytorium, jego dziedzictwa i tradycyjnych rodzajów aktywności. Z tym zamysłem związane jest wydanie ciekawie opracowanego przewodnika z 13 ścieżkami oprowadzającymi po regionie.

Kolejnego dnia podczas warsztatów, projekty LGD Terres de Hoegne poddane zostały dyskusji. Zastanawialiśmy się w grupach nad popełnionymi błędami i ewentualnymi rekomenda-

cjami na przyszłość. W jaki sposób ułatwić włączanie do działania różnych partnerów, poprawiać komunikację oraz pobudzać inicjatywy i kreatywność. Staraliśmy się odpowiedzieć na pytania związane z projektem, który mieliśmy okazję oglądać poprzedniego popołudnia, dotyczące m.in. podejmowania inicjatywy, zmian, które projekt wniósł na terytorium, wkładu poszczególnych partnerów i jego wykonania. Do dyskusji zaproszono również obserwatora zewnętrznego, którym był profesor nauk socjologicznych Daniel Bodson z Uniwersytetu Katolickiego w Louvain. Zaskoczeniem dla polskich uczestników sesji był spontaniczny sposób realizacji projektu ścieżki. LGD bowiem nie przeprowadziła żadnych konsultacji społecznych, nie opracowała dokumentów bazowych – planu, czy strategii. Efektem tego był zbyt małe zaangażowanie mieszkańców wsi w realizację projektu. Natomiast nowi mieszkańcy, w szczególności dzieci z chęcią brały udział w organizowanych przez LGD zabawach, jak na przykład wspólne zbieranie jabłek i wyciskanie soku. Na koniec przedstawiona została generalna synteza prac we wszystkich grupach i krótkie podsumowanie spotkania w tym bardzo gościnnym miejscu.

Podobnie, jak nasza wizyta na południu Walonii, również seminarium zaowocowało szeregiem dyskusji i spotkaniem integracyjnym. Wieczór został zatytułowany „Leader+ 2000-2006 Gal' Awards” i rozpoczął się wręczeniem nagród dla najlepszych Lokalnych Grup Działania w różnych kategoriach.

Opracowanie: **Marta Leoniak**

Współpraca: **Aleksandra Żukowska**

Zdjęcia: **Mirosław Stepaniuk**

¹ Wyjazd został zorganizowany przez Fundację Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA w ramach projektu: „Organizacja i obsługa zagranicznych wyjazdów studyjnych w ramach SPO - działanie 2.7 Pilotażowy Program Leader+, finansowany z Pomocy Technicznej. Głównym celem projektu było zapoznanie przedstawicieli LGD, samorządów i instytucji centralnych z praktyką i przykładami współpracy pomiędzy LGD w krajach UE, udzielania pomocy merytorycznej lokalnym inicjatywom, organizowania się sieci na poziomie krajowych, stosowaniem podejścia Leader w innych programach związanych z rozwojem obszarów wiejskich.

² Lokalna Grupa Działania Cuestas zatrudnia 8 osób. Obszar działania LGD obejmuje 3 gminy, które w sumie zamieszkuje 11 tys mieszkańców. LGD swym zasięgiem obejmuje również obszary Natura 2000. Głównymi zadaniami LGD są promocja produktu lokalnego oraz dywersyfikacja różnic kulturowych. Na realizację zadań w okresie 2000 – 2006 LGD posiadała budżet wysokości 1,5 mln euro, w tym: 10% - inwestycje, 20% - administracja, 70% - działania).

³ Fr. La ferme pédagogique – gospodarstwo o charakterze edukacyjnym, odwiedzane przez dzieci z pobliskich szkół. Pod opieką prowadzącego mogą one zapoznać się z czynnościami wykonywanymi przez rolnika, zobaczyć jego otoczenie, a także lepiej zrozumieć jego pracę. Dla wielu z nich jest to pierwszy kontakt z gospodarstwem, w szczególności w przypadku dzieci, których rodzice niedawno przybyli na obszary wiejskie.

Tworzymy produkt turystyczny

Wiele Lokalnych Grup Działania zdecydowało, by rozwój turystyki był głównym celem przedsięwzięć podejmowanych na obszarach objętych Zintegrowanymi Strategiami Rozwoju Obszarów Wiejskich. W rezultacie podjęto prace nad tworzeniem terytorialnych produktów turystycznych. Przybierają one różne formy, mają różne nazwy, ale procedura budowania produktów turystycznych jest podobna. Obecnie można zauważyć pewne zjawiska, które występują w skali na tyle istotnej, że warto przyjrzeć się im bliżej.

Najważniejszy jest pomysł

Na początek potrzebny jest dobry pomysł. Dobry, oznacza taki, który dobrze się sprzeda. I to powinno być główne kryterium, jakim trzeba się kierować przy wyborze pomysłu na produkt turystyczny. Czasami dany obszar posiada jeden walor, który jest na tyle wyjątkowy lub dopracowany albo już dobrze znany, że nie wolno tego zmieniać, bo wizerunek terenu tworzy się wiele lat. Nie szukajmy na siłę czegoś nowego, jeśli stare dobrze się sprawdza.

Produkt turystyczny ma zadowolić klienta, a nie władze lokalne. Produkt turystyczny powinien być tworzony wokół jednej, głównej idei. Produkt turystyczny nie zna granic administracyjnych. To może być czasem szlak turystyczny, ale nie musi prowadzić przez wszystkie gminy, tylko dlatego, że są zrzeszone w Lokalnej Grupie Działania. To ta grupa powinna być stworzona na obszarze, który przedtem uznano za lokalizację produktu turystycznego.

Czy zawsze konieczne są badania rynkowe?

Zawsze zaleca się przeprowadzać badania rynkowe przed przystąpieniem do budowania produktu. Ale nie zawsze muszą to być drogie badania pierwotne, czyli przeprowadzane w terenie wyłącznie pod kątem naszego produktu. Mogą to być nie kosztowne badania wtórne, czyli analiza badań wykonanych przez innych, często publikowanych bezpłatnie. Badania nie gwarantują nam 100% sukcesu, niemniej jednak zmniejszają ryzyko porażki.

Czy już ktoś wymyślił coś podobnego?

Podobnie jak w innych dziedzinach gospodarki, w turystyce obserwujemy zjawisko naśladownictwa. Jeśli sąsiadom udał się jakiś pomysł, to nie chcemy ryzykować, tylko robimy coś podobnego. W Polsce mamy wiele miejscowości o jednorodnym typie produkcji lub usług; na przykład miasteczka meblowe czy gminy cebulowe lub pieczarkowe. I to się często sprawdza, bo w jednym miejscu powstają firmy produkcyjne, handlowe, usługowe, które się świetnie uzupełniają. W przypadku turystyki jest inaczej; podobne atrakcje tworzą niepotrzebną konkurencję. Trzeba się zastanowić, czy w okolicy nie będziemy konkurować z identyczną firmą?

Skąd przyciągniemy klientów?

Oczywiście są sytuacje, gdy rynek jest na tyle pojemny, że kolejna atrakcja znajdzie klientów. Są atrakcje na skalę międzyna-

rodową, jedyne, wyjątkowe, niepowtarzalne (np. Wenecja), są na skalę krajową (np. Wawel), na skalę regionalną, ale też są na skalę tylko lokalną i takich jest większość. Musimy sobie już na początku odpowiedzieć na pytanie, jaką siłą przyciągania będzie miał nasz produkt? Jeśli lokalną, to sprawdźmy dobrze, czy czegoś podobnego nie ma w okolicy.

Bądźmy pierwsi na rynku

Kiedy już dokonamy rozeznania konkurencji w promieniu kilkudziesięciu kilometrów lub nawet więcej, możemy podjąć decyzję, czy nasz produkt ma być unikatowy? Jeśli tak, to jest większa szansa na to, że przez pewien czas, do momentu gdy ktoś nie skopiuje naszego pomysłu, możemy mieć gwarancję braku konkurencji. Sam ten fakt nie gwarantuje jeszcze sukcesu, ale stwarza dobre dla niego przesłanki.

Czy nasz produkt jest autentyczny?

Przez autentyczność rozumiemy związek produktu z charakterem miejsca, w którym jest zlokalizowany. Przykładowo: popularne w Polsce wioski kowbojskie czy indiańskie można określić jako (do pewnego stopnia) autentyczne w Ameryce, ale nie w Polsce. Budownictwo w stylu góralskim na Podlasiu jest też przykładem nieautentyczności. Generalnie zaleca się, by produkty turystyczne były autentyczne.

Czy autentyczny produkt sprzedaje się lepiej?

Nasz produkt może być autentyczny lub nie. Nikt nie nakazuje tworzenia produktów wyłącznie autentycznych. Co więcej, w niektórych przypadkach produkty nieautentyczne mogą sprzedawać się lepiej niż autentyczne. Ale produkt autentyczny trudniej jest skopiować, bo jest silnie związany z danym miejscem i zawiera elementy, które trudno znaleźć gdzie indziej. Ponadto nieautentyczne produkty często nie są wspierane finansowo przez administrację i fundusze pomocowe.

Bez sektora prywatnego nie ma produktu turystycznego

Podejmowane są inicjatywy budowania produktu turystycznego tylko (lub głównie) we współpracy administracji lokalnych. Jest to kuszące, bo znacznie łatwiej jest podejmować decyzje i realizować projekt. Ale jeśli myślimy o profesjonalnym produkcie, to musimy myśleć o długofalowych korzyściach z jego sprzedaży. A tego nie osiągniemy bez znaczącego udziału sektora prywatnego; od obiektów noclegowych, poprzez atrakcje do lokalnego biura sprzedaży oferty.

Czy można obyć się bez udziału ekspertów?

Istnieje pokusa, by wszystko zrobić własnymi siłami. I takie podejście ma wiele zalet, gdyż to co sami wypracujemy, uznajemy za własne, bardziej się identyfikujemy, a przede wszystkim uczymy się dobrej współpracy. Jednak są sytuacje, kiedy potrzebujemy wsparcia eksperta. Tworzenie produktu turystycznego to nie jest proste układanie budowli z klocków. A takie podejście często spotykamy. Jeśli ma przynieść pożądane rezultaty wymaga profesjonalnych kwalifikacji.

Janusz Majewski

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Konferencja Leader w Polsce — doświadczenia i przyszłość

W dniach 27 – 28 maja 2008 r. w Krakowie odbyła się II Ogólnokrajowa Konferencja pod hasłem „Leader w Polsce – doświadczenia i przyszłość” realizowana w ramach projektu „Kontynuacja Krajowej Sieci Leader+” przez konsorcjum, w którego skład wchodzi Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa (FAPA), Forum Aktywizacji Obszarów Wiejskich (FAOW), Krajowa Rada Izb Rolniczych oraz Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie z Oddziałem w Krakowie. Celem konferencji była prezentacja i wymiana doświadczeń we wdrażaniu Inicjatywy i podejścia Leader w ramach Pilotażowego Programu Leader+ w Polsce i w państwach członkowskich UE, upowszechnienie informacji oraz dobrych praktyk w zakresie zrealizowanych projektów (Schemat II PPL+) w kontekście zadań zapisanych w PROW 2007 – 2013.

Konferencja skierowana była przede wszystkim do przedstawicieli Lokalnych Grup Działania z całej Polski. Ponadto w Konferencji uczestniczyli także przedstawiciele samorządów wojewódzkich, Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, przedstawiciele ośrodków naukowych zainteresowanych problematyką rozwoju obszarów wiejskich oraz doradcy i przedstawiciele konsorcjum. Jak zawsze w przypadku ogólnopolskich spotkań leaderowskich frekwencja była wysoka, zarejestrowano ponad 260 uczestników.

Z racji zakończenia realizacji projektów II Schematu Pilotażowego Programu Leader+ i Krajowej Sieci Leader+, a także z uwagi na nowe wyzwania związane z perspektywą finansową dla wsi opracowaną w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013, zakres merytoryczny konferencji był niezwykle bogaty i interesujący.

W sesji plenarnej, podsumowano wdrażanie Pilotażowego Programu Leader+, którego realizację zarówno w ocenie Instytucji Zarządzającej, jak i Wdrażającej uznano za wielki sukces Lokalnych Grup Działania i pracy społeczności lokalnych. Projekty związane z wdrażaniem Zintegrowanych Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich realizowane były w 865 gminach w całej Polsce, przez 149 Lokalnych Grup Działania. Umowy podpisano na łączną kwotę 98,5 mln PLN. Ostateczne rozliczenie zarówno projektów jak i kwestii finansowych nastąpi do końca roku 2008.

Przedstawicielka Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi zaprezentowała wymagania, którym będą musiały sprostać nowopowstające lokalne grupy działania w ramach Osi 4 Leader. Budując jest to, że tworząc nowe wytyczne, sięgnięto po doświadczenia z wdrażania PPL+, w zauważalny sposób kierowano się potrzebą jeszcze większego usprawnienia realizacji działań. Dotyczy to chociażby kwestii finansowania LGD, rozdzielenie funkcji decyzyjnej od zarządczej, poszerzenia możliwości promocji działań LGD i obszaru na cały kraj, zrezygnowano z kryteriów zaburzających spójność regionu.

Prezentacje działań zrealizowanych w ramach Krajowej Sieci Leader+ oraz sieci regionalnych typu Małopolska Sieć LGD, Silesian Leader Network, Partnerstwo Polski Południowo-Zachodniej, stanowi ciekawy efekt realizacji założeń metody Leader w Polsce, która m.in. kładzie nacisk na budowanie sieci współpracy, na tworzenie sieci powiązań i wymiany doświadczeń pomiędzy podmiotami związanymi z programem Leader i zaangażowanymi w rozwój obszarów wiejskich. Współpraca w sieci ułatwia wypracowywanie wspólnych stanowisk, efektywne rozwiązywanie problemów, dzielenie się dobrymi praktykami, integrację z partnerami z innych krajów UE.

Poszerzona formuła sieci zaplanowana jest zgodnie z wytycznymi UE także na lata 2007–2013. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich skupi wszystkie organizacje i struktury administracyjne zaangażowane w rozwój obszarów wiejskich, a jej celem będzie wsparcie wdrażania i oceny polityki w zakresie rozwoju obszarów wiejskich, wymiana informacji i wiedzy w tym zakresie na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i wspólnotowym.

Jak na każdym ze spotkań Krajowej Sieci Leader+, tak i w tym przypadku, niezwykle interesująco zaprezentowały się wybrane Lokalne Grupy Działania, dzieląc się swoimi doświadczeniami, konstruktywnymi spostrzeżeniami i dobrane zrealizowanymi przedsięwzięciami. Tym razem były to m.in. Fundacja na Rzecz Rozwoju Ziemi Kamiennogórskiej „Kwiat Lnu”, LGD „Gniazdo”, LGD „Powiśle Dąbrowskie”.

Zaprezentowano także dobre praktyki na przykładzie projektu realizowanego na Sycylii, we Włoszech. Sycylia realizowała program Leader w 3 kolejnych etapach w latach 1991–2006: Leader I traktowany był jako eksperymentalny, Leader II posłużył do rozpowszechnienia metody na szeroką skalę oraz Leader+, który utrwalił podejście partnerskie, międzysektorowe i wspierał strategię rozwoju. Należy podkreślić, że Sycylia w latach 90-tych miała spore problemy, związane z peryferyjnością położenia, brakiem dostępu do rynków i marginalizacją, co w konsekwencji opóźniało rozwój tego regionu. Można

stwierdzić, że dzięki działaniom programu Leader poznano problemy obszarów wiejskich, pogłębiono wiedzę na temat współdziałania w ramach partnerstw, eksperymentowano z podejściem wielosektorowym, dopuszczono do głosu różne grupy zainteresowanych z obszarów wiejskich, co doprowadziło do wzrostu kapitału lokalnego i polepszenia warunków życia na obszarach wiejskich.

Podczas konferencji interesujące wystąpienia zaprezentowali goście zagraniczni. Pan Jean-Michel Courades zwrócił uwagę, że Wspólnotowe wytyczne strategiczne dla osi Leader określają kilka ważnych priorytetów, w tym: wykorzystanie podejścia Leader do wprowadzenia innowacji do wszystkich osi PROW, lepsze zarządzanie na poziomie lokalnym oraz wykorzystanie lokalnych zasobów dla rozwoju i wzrostu zatrudnienia. Należy tu zaznaczyć, że w konsekwencji tych priorytetów występują działania kluczowe tj.: budowanie lokalnego potencjału, partnerstwa publiczno-prywatne, sieciowanie i współpraca, wzajemnie się uzupełniające działania z zakresu rolnictwa, ochrony środowiska oraz agronomii, a także zrównoważonego rozwoju. Innowacyjność w programie Leader umożliwia LGD eksperymentowanie dzięki kwalifikowalności każdej operacji spełniającej cele osi oraz preferowania innowacji wśród lokalnych kryteriów wyboru operacji przez LGD. Zdaniem J-M Courades metoda Leader jest łatwa w zastosowaniu i przydatna w szerokim zakresie działań związanych z rozwojem obszarów wiejskich. Metoda ta może być zastosowana do wszystkich działań inwestycyjnych.

Należy pamiętać, że kapitał społeczny jest kluczem do wielu oddolnych inicjatyw i rozwoju lokalnego, szczególnie w przypadku inicjatywy typu Leader. Prof. Georg R McDowell mówiąc na ten temat zauważył, że pozytywny kapitał społeczny może być postrzegany jako czynnik kreujący nowe prawa formalne i nieformalne w społeczności, zwiększając tym samym szansę rozwoju ekonomicznego. Należy zdać sobie sprawę, że aby rozwój obszarów wiejskich był efektywny, należy tak rozwijać kapitał lokalnej społeczności, aby wyeksponować pojawiające się szanse i zachęcić jednostki do inwestowania. Z kolei, aby odpowiedzieć sobie na pytanie jak to robić, musimy zapoznać się z mechanizmami rządzącymi rynkiem.

Ostatnim etapem konferencji była sesja warsztatowa. Uczestnicy podzieleni na trzy grupy tematyczne zajmowali się następującymi tematami: a) myślenie strategiczne i projektowanie rozwoju obszaru; b) projekty współpracy i wymiana doświadczeń pomiędzy LGD w Polsce i za granicą; c) budowanie potencjału LGD. W sesji warsztatowej wiele uwagi poświęcono planowaniu strategicznemu i projektowaniu rozwoju obszaru objętego lokalną strategią, budowaniu potencjału LGD, jako podstawy do samoorganizacji, współpracy, wyznaczania zadań strategicznych i ich pozytywnej realizacji w osi Leader. Podkreślono także wagę projektów współpracy i wymiany doświadczeń pomiędzy LGD w Polsce i w krajach UE.

Uczestnicy warsztatów oprócz niezbędnego podsumowania oraz wniosków płynących z realizacji Programu, sięgnęli dalej i dyskutowali na tematy dotyczące wyzwań na przyszłość. Jak zachować to, co udało się zbudować na poziomie lokalnym? Jak zmieniać wieś budując autentyczne partnerstwa lokalne, doskonalać przy tym ich funkcjonowanie oraz poszerzając oddziaływanie? Wreszcie jak utrzymać i wzmocnić więzi „środowiska Leadera” w Polsce? To pytania, które najbardziej frapowały uczestników warsztatów.

Pilotażowy Program Leader+ realizowany w Polsce od 2004 r. z racji swojego innowacyjnego podejścia i niezwyklej sily oddziaływania na społeczność lokalną i obszary wiejskie przykuwa uwagę wielu środowisk naukowych. Podczas konferencji uczestnicy mieli okazję zapoznania się z wynikami badań nad kondycją Lokalnych Grup Działania wobec zadań wynikających z zapisów PROW 2007–2013. Opracowanie wykonał dr inż. Jacek Puchała z Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie.

Konferencja pokazała, że wdrażanie w Polsce podejścia typu Leader, zarówno poprzez realizację PPL+, jak i towarzyszące mu działania Krajowej Sieci Leader+, okazały się sukcesem. Leader zaktywizował społeczność lokalną, wskazał możliwości rozwoju, przygotował samorządy, organizacje pozarządowe, instytucje działające na wsi oraz samych mieszkańców obszarów wiejskich do nowego okresu programowania 2007–2013. Eksperti zwracają uwagę, że program Leader ujawnił jak wiele i w różnych płaszczyznach można osiągnąć na obszarach wiejskich przy niewielkich nakładach finansowych ukierunkowanych na rozwój lokalny, kiedy to społeczności same lokalne podejmują decyzje i ponoszą za nie odpowiedzialność.

Program Leader w Polsce ma za sobą pierwsze obiecujące doświadczenia. Zaangażowanie i entuzjazm osób działających w LGD i w organizacjach ich wspierających, są gwarancją sukcesu Leadera w przyszłości.

Centrum Informacji i Dokumentacji FAPA

OD REDAKCJI	2
LEADER W POLSKICH REGIONACH	
Aktywny Spisz.....	4
Lepsze jutro na wsi, czyli jak poprawić jakość życia mieszkańców	10
PILOTAŻOWY PROGRAM LEADER +	
Informacja dotycząca wdrażania działania 2.7. „Pilotażowy Program Leader +” (Schemat II)	14
INICJATYWA LEADER W EUROPIE	
Wyjazd studyjny do Walonii w Belgii, 12-18 luty 2008 r.	15
ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH	
Tworzymy produkt turystyczny.....	17
KĄCIK INFORMACYJNY	
Konferencja Leader w Polsce — doświadczenia i przyszłość	19

Zespół redakcyjny w składzie:

Andrzej Hałasiewicz
Beata Szybińska
Barbara Kucharska

Fotografie:

Fundacja na Rzecz Rozwoju Ziemi Kamieniogórskiej Kwiat Lnu,
Fundacja P.G.L.D. Ciuchcia Krasieńskich, Stowarzyszenie LGD
Kraina Rawki, Fundacja Unia Nadwarciańska, Fundacja LGD
Naszyjnik Północy, Stowarzyszenie LGD C.K. Podkarpacie,
Marta Leoniak, Sławomir Furtak, Barbara Kucharska,
LGD Stowarzyszenie Hrubieszowsko-Mireckie, Stowarzyszenie
Partnerstwo Północnej Jury, LGD Gościnną Wielkopolska

Wydawca:

Konsorcjum w składzie:
FAPA, FAOW, CDR, KRIR

Publikacja przygotowana w ramach zadania
pt. „Kontynuacja Krajowej Sieci Leader+”

Projekt graficzny i DTP:

Agencja Reklamowa „Po Godzinach”
ul. Friedleina 6, 30-009 Kraków
tel. 012 623 77 74
www.pogodzinach.com.pl

Druk:

Drukarnia Nowator Sp. z o.o.
ul. Warszawska 1, 08-110 Siedlce
tel. 025 632 40 94
www.nowator.com

www.leaderplus.pl

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi
www.minrol.gov.pl

Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA
www.fapa.org.pl

Krajowa Rada Izb Rolniczych
www.krir.pl

Centrum Doradztwa Rolniczego
www.cdr.gov.pl

Forum Aktywizacji Obszarów Wiejskich
www.faow.org.pl